

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2021.6.27>

ZNACZENIE KONTROLI SĄDOWEJ W PRZESTRZEGANIU PRAW, WOLNOŚCI I UZASADNIONYCH INTERESÓW PODEJRZANEGO PRZY STOSOWANIU ŚRODKA ZAPOBIEGAWCZEGO NA PODSTAWIE ANALIZY KRAJOWYCH I MIĘDZYNARODOWYCH PRAKTYK SĄDOWYCH

Andrii Zhuk

aspirant Narodowej Akademii Spraw Wewnętrznych (Kijów, Ukraina)

ORCID ID: 0000-0002-4881-595X

e-mail: zhuk7788@ukr.net

Adnotacja. W artykule dokonano analizy porównawczej krajowych i międzynarodowych praktyk sądowej kontroli przestrzegania praw, wolności i uzasadnionych interesów podejrzanego przy stosowaniu środka zapobiegawczego. Przeanalizowano krajowy mechanizm ochrony prawnej i ochrony praw, wolności i uzasadnionych interesów obywateli, gdzie odrębne miejsce zajmuje instytucja postępowania karnego kontroli sądowej. Zaproponowano wprowadzenie zmian w obowiązującym Kodeksie Postępowania Karnego Ukrainy dotyczących uprawnień sędziego śledczego przy stosowaniu środków zabezpieczenia postępowania karnego.

Słowa kluczowe: kontrola sądowa, podejrzanzy, prawa, wolności, uzasadnione interesy podejrzanego, środek zapobiegawczy, środki zabezpieczenia postępowania karnego, sąd, sędzia śledczy, areszt, praktyka sądowa.

THE IMPORTANCE OF JUDICIAL CONTROL IN THE OBSERVANCE OF THE RIGHTS, FREEDOMS AND LEGITIMATE INTERESTS OF THE SUSPECT IN THE APPLICATION OF PRE-TRIAL DETENTION ON THE BASIS OF AN ANALYSIS OF DOMESTIC AND INTERNATIONAL JUDICIAL PRACTICE

Andriy Zhuk

Postgraduate Student

National Academy of Internal Affairs (Kyiv, Ukraine)

ORSID ID: 0000-0002-4881-595X

e-mail: zhuk7788@ukr.net

Abstract. The article provides a comparative analysis of domestic and international practice of judicial control over the observance of the rights, freedoms and legitimate interests of the suspect in the application of pre-trial detention. The national mechanism of legal protection and protection of the rights, freedoms and legitimate interests of citizens is analyzed, where a special place is occupied by the criminal procedural institute of judicial control. It is proposed to amend the current Criminal Procedure Code of Ukraine regarding the powers of the investigating judge when applying measures to ensure criminal proceedings.

Key words: judicial control, suspect, rights, freedoms, legitimate interests of the suspect, precautionary measure, measures to ensure criminal proceedings, court, investigating judge, detention, case law.

ЗНАЧЕННЯ СУДОВОГО КОНТРОЛЮ В ДОТРИМАННІ ПРАВ, СВОБОД ТА ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ПІДОЗРЮВАНОГО ПІД ЧАС ЗАСТОСУВАННЯ ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ НА ОСНОВІ АНАЛІЗУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ТА МІЖНАРОДНОЇ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ

Андрій Жук

аспірант Національної академії внутрішніх справ (Київ, Україна)

ORSID ID: 0000-0002-4881-595X

e-mail: zhuk7788@ukr.net

Анотація. У статті проведено порівняльний аналіз вітчизняної та міжнародної практики судового контролю дотримання прав, свобод та законних інтересів підозрюваного під час застосування запобіжного заходу тримання під вартою. Проаналізовано національний механізм правової охорони та захисту прав, свобод та законних інтересів громадян, де окреме місце займає кримінальний процесуальний інститут судового контролю. Зaproponовано внести зміни до чинного Кримінального Процесуального кодексу України щодо повноважень слідчого судді під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження.

Ключові слова: судовий контроль, підозрюваний, права, свободи, законні інтереси підозрюваного, запобіжний захід, заходи забезпечення кримінального провадження, суд, слідчий суддя, тримання під вартою, судова практика.

Вступ. Історія людства свідчить, що рівень демократії в суспільстві визначається місцем суду в системі органів державної влади та його роллю в захисті прав і свобод людини та громадянина. Саме суд покликаний забезпечити ефективність відновлення порушених прав і свобод людини, а наявність незалежності судової влади є необхідною умовою існування демократичної правової держави. Суд в Україні виконує державну функцію захисту прав і свобод людини і громадянина, при цьому права і свободи людини є сенсом та змістом діяльності суду (Назаров, 2009).

Існуюча в Україні система правосуддя, чинне законодавство здатні забезпечити досягнення задекларованої мети. Необхідною умовою цього є послідовне використання в правозастосовній діяльності рішень Європейського суду з прав людини як джерела права.

Серед національних механізмів правової охорони й захисту прав, свобод та законних інтересів громадян окреме місце займає кримінальний процесуальний інститут судового контролю. Відповідно до КПК України функціонування цього інституту через процесуальну діяльність слідчого судді покликане забезпечити дотримання прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні.

Мета роботи – на основі аналізу вітчизняної та міжнародної судової практики з'ясувати значення судового контролю в дотриманні прав, свобод та законних інтересів підозрюваного під час застосування запобіжного заходу тримання під вартою.

Основна частина. Для ґрунтовного аналізу значення судового контролю за дотриманням прав, свобод та законних інтересів підозрюваного під час застосування запобіжного заходу тримання під вартою вважаємо доцільним звернутися до досвіду зарубіжних держав, у яких має місце діяльність слідчого судді у кримінальному процесі. Власне, слідчі судді як спеціальні суб'єкти з тим чи іншим спектром процесуальних повноважень існують у правових системах багатьох країн світу: слідчий суддя у Франції, дільничний суддя у ФРН, магістрат у США, тому виникнення інституту слідчого судді в кримінальному процесуальному законодавстві України була цілком правомірною (Горелкіна, 2013).

Термін «судовий контроль за досудовим розслідуванням» – французький винахід. Його прообраз було започатковано у Франкському королівстві епохи Карла Великого (VIII ст.) на етапі зародження розшукового кримінального процесу через запровадження інституту королівських об'їзних суддів (*missi dominici*), в обов'язок котрих входило чотири рази на рік об'їжджати ті чи інші місцевості, приймати і розглядати скарги, розпитувати про злочини (*inquisition*) та головувати в судових засіданнях. Кримінальне процесуальне законодавство країн Європи по-різному визначає суб'єкта, який уповноважений здійснювати судовий контроль під час досудового розслідування. В англосаксонській правовій сім'ї цей термін уживається дуже умовно, оскільки діяльність суду являє собою невід'ємну частину досудового розслідування (Велика Британія). У цьому аспекті необхідно відзначити інститут «*habeas corpus*», за яким затримана особа повинна бути доставлена в суд, який перевіряє підстави такого затримання (арешту), а за їх відсутності звільняє. За законодавством цієї країни обшук здійснюється на підставі судового наказу. Водночас виникає багато випадків, коли поліція проводить таку процесуальну дію без судового наказу: наприклад, обшук, який супроводжується арештом, або обшук місця проживання підозрюваного/арештованого тощо. У таких випадках, коли уповноваженим правоохоронним органам необхідно вийти за межі наданих їм повноважень, вони повинні в установленому порядку звернутися до суду з проханням про видачу судового наказу – процесуального акта, що дає змогу вчинити певну процесуальну дію. Матеріали досудового розслідування, за якими має виноситися обвинувальний акт, схвалені державним обвинувачем, підлягають перевірці в магістратському суді. У процесі такої перевірки суддя заслуховує обвинувача і вивчає зібрані докази. Уважаючи, що їх достатньо, суддя ухвалює рішення про віддання обвинуваченого до суду. У разі такого рішення судді обвинувач складає обвинувальний акт і передає його для затвердження до суду. Однак у Великобританії існують підстави скасування та перегляду рішень, зокрема, основними напрямками перегляду (*the grounds*) рішень суду, що виносяться в порядку судового контролю, є «незаконність», «нерозумність» та «процесуальне порушення». Під незаконністю розуміють порушення законодавства, яке визначає повноваження певної судової інстанції; нерозумність властива рішенням, які явно суперечать логіці та існуючим моральним нормам; процесуальним порушенням є невиконання процесуальних правил, відмова в правосудді та недостатність процесуальної справедливості (Горелкіна, 2013). У США функціонує процедура спрощеного судового слідства, яка була закріплена у 1980 р. в Правилах судового провадження федеральними магістратами справ про менш небезпечні злочини. Умови передання цих справ на розгляд магістратів регламентуються правилами, визначеними федеральними районними судами. Однак у будь-якому випадку необхідна письмова згода обвинуваченого на спрощений порядок розгляду справи щодо нього. У ході такого розгляду приймається рішення про винність особи і міру покарання. Підстави прийняття рішення не мотивуються і дуже стисло фіксуються в протоколі. На практиці розгляд справи зводиться лише до уточнення прізвища та імені обвинуваченого та визначення йому міри покарання. Особа, котра визнала себе винною у вчиненні злочину, таким чином позбавляється права на оскарження фактичних обставин справи і може оскаржувати лише неправильне застосування щодо неї кримінального та кримінально-процесуального закону. Тому збирання доказів здійснюється під час обшуку й арешту (Гуценко, Головка, Філімонов, 2012: 189). Відповідно до ст. 614 Федеральних правил надання доказів у США суд за своєю ініціативою вправі викликати і допитувати свідків, призначати експертизу, допитувати експертів. При цьому вказується, що суддя, який вирішив скористатись таким своїм правом, повинен зробити це обґрунтовано і, зокрема, викликати свідків тільки з метою уточнення чи роз'яснення доказів, наданих сторонами. Крім того, суд вправі ставити запитання,

в тому числі уточнюючі, особам, які допитуються. При цьому варто зауважити, що жодних думок про недопустимість таких повноважень суду в класичному змагальному процесі через їх несумісність із незалежністю та об'єктивністю суду в процесуальній літературі ми не виявили. Як і про те, що в таких випадках суд збирає докази з власної ініціативи. Однак основним органом розслідування кримінальних справ є поліція.

У кримінальному процесі Франції функціонують і слідчі судді, й судді з питань перегляду судових рішень. Провадження досудового слідства за кримінальним процесуальним законодавством цієї країни належить до компетенції судового відомства, тому слідчі органи розділяються на слідчі органи загальної юрисдикції та спеціалізовані слідчі органи. Окреме місце у французькому досудовому слідстві посідає суддя з питань свобод і ув'язнення, який, власне, слідчих функцій не виконує, але вирішує чимало питань у рамках цієї стадії кримінального процесу. Таким чином, проведений компаративістський аналіз дозволив стверджувати, що англосаксонська модель інституту слідчих суддів (США, Велика Британія) характеризується невтручанням компетентної посадової особи судової влади в досудове провадження у кримінальному процесі, водночас континентальна модель (Україна, Франція, Федеративна республіка Німеччина) характеризується тим, що слідчий суддя наділений досить широкими повноваженнями саме на досудовому провадженні. Більшість процесуальних дій, які обмежують права людини, проводяться за рішенням слідчого судді. У невідкладних випадках, коли слідчий зобов'язаний провести огляд місця події без відповідного рішення суду, останній має бути негайно повідомлений.

Історія розвитку національного кримінального процесуального законодавства України свідчить про докорінні зміни, які відбулися за часи її незалежності в аспекті контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні під час досудового розслідування.

Так, КПК України 1960 р. функцію контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному процесі під час досудового слідства здебільшого покладав на органи прокуратури. Саме прокурори мали за законом левову частку повноважень на здійснення нагляду за законністю ведення досудового слідства загалом.

Відповідно до чинного КПК України слідчий суддя уповноважений здійснювати судовий контроль за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні шляхом ухвалення рішень про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, надання дозволів на проведення окремих слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій, а також розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора під час досудового розслідування.

Слід зазначити, що «судовий контроль за досудовим розслідуванням – законодавчо регламентована, неупереджена діяльність, здійснювана за наявності процесуальної підстави у визначених межах спеціальним суб'єктом – слідчим суддею з метою перевірки дотримання прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні» (Крикливець, 2016: 55).

Водночас законодавець у п. 18 ч. 1 ст. 3 КПК України визначив: «слідчий суддя – суддя суду першої інстанції, до повноважень якого належить здійснення в порядку, передбаченому цим Кодексом, судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні» (Кримінальний процесуальний кодекс України, 2012).

Запобіжні заходи застосовуються тоді, коли особа ще не визнана винною у вчиненні кримінального правопорушення і відповідно до принципу презумпції невинуватості вважається невинуватою. Тому ця особливість їхньої правової природи покладає на органи досудового розслідування, прокурора, слідчого суддю надзвичайну відповідальність за правильне розуміння мети та підстав застосування запобіжного заходу в кожній конкретній ситуації та потребує зваженості під час прийняття рішення з цього питання. Під час вирішення питання про вибір запобіжного заходу, крім наявності ризиків, зазначених у ст. 177 КПК, слідчий суддя на підставі наданих сторонами кримінального провадження матеріалів зобов'язаний відповідно до ст. 178 КПК України оцінити в сукупності всі обставини, в тому числі: вагомість наявних доказів про вчинення підозрюваним кримінального правопорушення; тяжкість покарання, що загрожує відповідній особі в разі визнання підозрюваного винуватим у кримінальному правопорушенні, у вчиненні якого він підозрюється; вік та стан здоров'я підозрюваного; міцність соціальних зв'язків підозрюваного в місці його постійного проживання, в тому числі наявність у нього родини й утриманців; наявність у підозрюваного постійного місця роботи або навчання; репутацію підозрюваного; майновий стан підозрюваного; наявність судимостей у підозрюваного; дотримання підозрюваним умов застосованих запобіжних заходів, якщо вони застосовувалися до нього раніше; наявність повідомлення особі про підозру у вчиненні іншого кримінального правопорушення; розмір майнової шкоди, в завданні якої підозрюється особа, або розмір доходу, в отриманні якого внаслідок вчинення кримінального правопорушення підозрюється особа, а також вагомість наявних доказів, якими обґрунтовуються відповідні обставини (Кримінальний процесуальний кодекс України, 2012). Також слідчий суддя повинен об'єктивно оцінити представлені докази на підтримку клопотання про застосування заходу забезпечення або ж законність та допустимість тих чи інших доказів, які потім будуть досліджені в судовому порядку (Бондюк, 2015: 99).

Рішення слідчих суддів щодо застосування заходів забезпечення кримінального провадження найбільш прискіпливо оцінюються учасниками кримінального судочинства, адже вони найчастіше обмежують чи порушують право на свободу, особисту недоторканність, на приватне життя та власність («Про деякі питання здійснення слідчим суддею суду першої інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження» від 5 квітня 2013 р.;

«Про деякі питання здійснення слідчим суддею суду першої інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження», 2013; «Про деякі питання порядку застосування запобіжних заходів під час досудового розслідування та судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України» від 4 квітня 2013 р. тощо (Про деякі питання порядку застосування запобіжних заходів під час досудового розслідування та судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України, 2013)).

Отже, значення судового контролю полягає в тому, що завдяки діяльності слідчого судді забезпечуються невідкладним судовим захистом права, свободи та інтереси учасників кримінального провадження, а також створюються належні умови для реалізації засади змагальності під час досудового розслідування (Горбачевський, 2014: 244).

Досліджуючи діяльність слідчого судді на досудовому розслідуванні, доречним є виокремлення системи специфічних засад її здійснення, яке навів Р.І. Тракало. Такими, на його думку, є:

1. Законність дій слідчого судді.
2. Вірогідність визначення слідчого судді у здійсненні судового контролю.
3. Швидкість (оперативність) розгляду слідчим суддею клопотань слідчого.
4. Своєчасність виконання ухвал слідчого судді на проведення процесуальної дії.
5. Допустимість повторного звернення до слідчого судді в разі відмови в наданні дозволу на проведення процесуальної дії.
6. Апеляційний порядок оскарження ухвал слідчого судді (ст. ст. 309–310 КПК України) (Назаров, Тракало, 2014: 89).

Хочемо звернути увагу на нормативний зміст принципу публічності під час застосування запобіжного заходу тримання під вартою, який становлять приписи щодо наділення слідчого судді такими повноваженнями, реалізація яких дає змогу забезпечити оптимальне співвідношення приватних і публічних інтересів під час його застосування. Активність та ініціативність слідчого судді під час вирішення питання про застосування запобіжного заходу тримання під вартою має бути спрямована на забезпечення прийняття ним законного, обґрунтованого, вмотивованого та доцільного рішення. Остання властивість визначає межі накладених правообмежень, тобто врахування інтересів як слідства, так й особи, відносно якої вибирається запобіжний захід (Грошевий, 2006: 14).

Ми погоджуємося з думкою Л.Д. Удалової та О.В. Рибалки, які зазначають, що суд повинен мати можливість самостійно визначити межі пізнання обставин діяння, що інкримінується обвинуваченому, і за недостатньої доброякісності наданих сторонами доказів, їх пасивності та невміння (неможливості) отримати додаткові докази, суд, не замінюючи жодну зі сторін, не виражаючи її інтереси, повинен мати право на виявлення і формування в разі можливості конвергентної (достатньої) сукупності доказів (Удалова, 2012: 38).

Обов'язок постановлення вмотивованого та обґрунтованого рішення визначений у змісті ч. 2 ст. 152, ч. 2 ст. 157, ч. 2 ст. 173 КПК України, відповідно до яких слідчий суддя має враховувати обставини, що мають значення для вирішення клопотань про тимчасове обмеження в користуванні спеціальним правом, відсторонення від посади, арешту майна, застосування запобіжних заходів та ін. Виконання цього обов'язку не залежить від волі інших осіб, а також від виду заходу забезпечення кримінального провадження. Це публічний обов'язок слідчого судді, який походить із сутності правосуддя як специфічної форми діяльності органів публічної влади (Говорун, 2013).

Ураховуючи наведену аргументацію, Д.М. Говорун пропонує надати слідчому судді право заслухати будь-якого свідка чи дослідити будь-які матеріали, що мають значення для вирішення питання про застосування будь-якого заходу забезпечення кримінального провадження (Говорун, 2013: 183). Ми не повністю погоджуємося з такою думкою у зв'язку з тим, що суд на будь-якій стадії процесу в судовому слуханні має таке право, а в певних випадках і обов'язок – дослідити докази в кримінальному провадженні.

Отже, вказані засади характеризують найважливіші риси здійснення повноважень слідчим суддею як специфічної діяльності під час досудового розслідування, першочергово в застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження.

Кримінальний процесуальний закон дає слідчому судді можливість вибирати різні рішення, які найбільш доцільні в конкретній ситуації. При цьому слідчий суддя керується не лише вимогами закону, а і своїм внутрішнім переконанням.

Повноваження слідчого судді визначені КПК України, хоча окрема стаття в даному законі, яка б містила чіткий їх перелік, відсутня. Так, у главах 10–18 розділу 2 цього кодексу зазначено, що слідчий суддя за клопотанням слідчого, погодженого з прокурором, або клопотанням прокурора ухвалює рішення про застосування запобіжних заходів (ч. 4 ст. 176). У ст. 206 глави 18 КПК визначено обов'язки слідчого судді з ужиття заходів щодо захисту прав особи, яка тримається під вартою. Кожен слідчий суддя, в межах територіальної юрисдикції якого перебуває особа, котру тримають під вартою, має право постановити ухвалу, якою зобов'язати будь-який орган державної влади чи службову особу забезпечити додержання прав такої особи. Якщо слідчий суддя отримує з будь-яких джерел відомості, які створюють обґрунтовану підозру, що в межах територіальної юрисдикції суду перебуває особа, позбавлена свободи за відсутності судового рішення, яке набрало законної сили, або не звільнена з-під варти після внесення застави в установленому КПК порядку, він зобов'язаний постановити ухвалу, якою має зобов'язати будь-який орган державної влади чи службову особу, під вартою яких тримається особа, негайно доставити цю особу до слідчого судді для

з'ясування підстав позбавлення свободи. Слідчий суддя зобов'язаний звільнити позбавлену свободи особу, якщо орган державної влади чи службова особа, під вартою яких перебуває ця особа, не надасть судові рішення, яке не набрало законної сили, або не доведе наявності інших правових підстав для позбавлення особи свободи. Якщо до доставляння такої особи до слідчого судді прокурор, слідчий звернеться з клопотанням про застосування запобіжного заходу, слідчий суддя зобов'язаний забезпечити проведення в найкоротший строк розгляду цього клопотання. Незалежно від наявності клопотання слідчого, прокурора, слідчий суддя зобов'язаний звільнити особу, якщо орган державної влади чи службова особа, під вартою яких перебувала ця особа, не доведе: 1) існування передбачених законом підстав для затримання особи без ухвали слідчого судді, суду; 2) не перевищення граничного строку тримання під вартою; 3) відсутність зволікання в доставлянні особи до суду. Якщо під час будь-якого судового засідання особа заявляє про застосування до неї насильства під час затримання або тримання в уповноваженому органі державної влади, в державній установі (орган державної влади, державна установа, яким законом надано право здійснювати тримання під вартою осіб), слідчий суддя зобов'язаний зафіксувати таку заяву або прийняти від особи письмову заяву та: 1) забезпечити невідкладне проведення судового-медичного обстеження особи; 2) доручити відповідному органу досудового розслідування проведення дослідження фактів, викладених у заяві особи; 3) вжити необхідних заходів для забезпечення безпеки особи згідно із законодавством. Слідчий суддя зобов'язаний діяти в такому порядку незалежно від наявності заяви особи, якщо її зовнішній вигляд, стан чи інші відомі слідчому судді обставини дають підстави для обґрунтованої підозри порушення вимог законодавства під час затримання або тримання в уповноваженому органі державної влади, в державній установі. Слідчий суддя має право не вживати вищевказаних дій, якщо прокурор доведе, що ці дії вже здійснені або здійснюються. Слідчий суддя зобов'язаний вжити необхідних заходів для забезпечення особи, яка позбавлена свободи, захисником і відкласти будь-який розгляд, в якому бере участь така особа, на необхідний для забезпечення особи захисником час, якщо вона бажає залучити захисника або якщо слідчий суддя вирішить, що обставини, встановлені під час кримінального провадження, вимагають участі захисника (Кримінальний процесуальний кодекс України, 2012).

Отже, про повноваження слідчого судді зі здійснення судового контролю йдеться в статтях різних глав КПК, що ускладнює системне ознайомлення з ними. На це звертають увагу й інші науковці. Зокрема, В.О. Попелюшко надає розширену класифікацію повноважень слідчого судді (Попелюшко, 2014: 10–16), з якою ми цілком погоджуємося, але вона є більш розширеною та охоплює всі можливі процесуальні дії та рішення. Також науковець зазначає, що судовий контроль на досудових стадіях кримінального судочинства – це одна із судових функцій, один із напрямів діяльності суду, що має два підвиди. Суть першого полягає в тому, що в разі надання особам, які притягнуті чи залучені до розслідування кримінальної справи, прав на оскарження визначених КПК дій та рішень органів досудового розслідування із встановлених у законі підстав суд уповноважений їх перевірити та оцінити, розглянути скаргу в оптимальні строки та прийняти щодо неї остаточне рішення (подальший судовий контроль). Суть другого підвиду полягає в тому, що КПК передбачає можливість застосування під час досудового розслідування чітко визначених заходів процесуального примусу, в тому числі й у формі слідчих дій, лише за попереднім рішенням судді, оснований на перевірці обґрунтованості та законності їх здійснення (попередній судовий контроль). Як наголошував науковець, «спільним для обох підвидів такої юрисдикційної діяльності суду (судді) є те, що розгляд цих питань не пов'язується з кінцевою перспективою розслідування та розгляду справи і спрямований саме на забезпечення та захист основних прав та свобод громадян під час здійснення щодо них тих чи інших дій чи прийняття тих чи інших процесуальних рішень ще під час досудового слідства» (Попелюшко, 2014: 10–16).

На думку М.А. Макарова, слідчі судді під час вирішення питання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження в кожному випадку розгляду відповідних клопотань зобов'язані: сумлінно і принципово здійснювати повноваження із судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні під час досудового розслідування, діяти в межах і відповідно до вимог закону; перевіряти наявність об'єктивної необхідності та виправданість такого втручання в права і свободи особи, з'ясувати можливість досягнення мети, на яку посилається автор клопотання, без застосування цих заходів; зважати, що незалежно від визначеного процесуальним законом суб'єкта ініціювання застосування заходів забезпечення обов'язок довести наявність трьох необхідних складників для їх застосування (ч. 3 ст. 132 КПК) покладається на слідчого та/або прокурора (Макаров, 2016).

Таким чином, варто констатувати, що тримання під вартою застосовується у кримінальному провадженні тільки за рішенням слідчого судді, суду, при цьому суд виступає гарантом прав і свобод особи, а неухильне дотримання норм кримінального процесуального закону не дозволить піддавати сумніву його процесуальне рішення, давати підстави для оскарження.

Висновки. Зважаючи на вищевикладене, вважаємо, що нормативне регулювання та правозастосовна практика вирішення питання про тримання під вартою можуть бути вдосконалені шляхом:

– продовження строку тримання під вартою на стадії підготовчого провадження з чітким визначенням позиції щодо можливості розгляду під час підготовчого провадження не лише клопотань про вибір, скасування або зміну запобіжного заходу, а й клопотань про продовження строку запобіжного заходу;

– встановлення на рівні кримінального процесуального закону обов'язку суду розглядати клопотання сторін кримінального провадження щодо запобіжного заходу у випадку прийняття рішення про повернення обвинувального акта або іншого підсумкового документа прокурору;

– уточнення ч. 1 ст. 199 КПК України, що під час досудового розслідування сторона обвинувачення зобов'язана звертатися до слідчого судді з клопотанням про продовження строку тримання під вартою не пізніше ніж за п'ять днів до закінчення дії попередньої ухвали;

– надати повноваження слідчому судді вирішувати питання застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою в період із закінчення досудового розслідування до проведення підготовчого судового засідання;

– доповнити КПК України ст. 132-1 «Повноваження слідчого судді при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження», в якій закріпити повноваження слідчого судді щодо забезпечення прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження.

Такі пропозиції сприятимуть додатковим гарантіям охорони прав, свобод та законних інтересів підозрюваного під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження загалом і тримання під вартою зокрема у зв'язку з тим, що саме слідчий суддя є одним із головних учасників кримінального провадження на цьому етапі.

Список використаних джерел:

1. Бондюк А.Ф. Захист прав та свобод людини і громадянина на досудовому слідстві в світлі дотримання слідчим суддею основоположних принципів. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2015. № 3/1 (13). С. 96–99.
2. Говорун Д.М. Активність слідчого судді у застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження як засіб реалізації принципу публічності. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 2. С. 179–184.
3. Горбачевський В.Я. Судовий контроль на стадії досудового розслідування. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2014. С. 243–246.
4. Горелкіна К.Г. Особливості процесуального статусу слідчого судді: порівняльний аналіз. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 2. С. 14–19.
5. Горелкіна К.Г. Особливості процесуального статусу слідчого судді: порівняльний аналіз. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 2. С. 14–19.
6. Грошевий Ю.М. Пізнавальна активність слідчого судді у доказуванні під час застосування запобіжних заходів у кримінальному провадженні. *Проблеми законності та обґрунтованості обраних запобіжних заходів, не пов'язаних із взяттям під варту, і перспективи їх подальшого розвитку* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 22–23 лют. 2006 р.). Харків ; Київ : ПП «Серга». 2006. С. 9–14.
7. Гуценко К.Ф. Головки Л.В., Филимонов Б.А. Уголовный процесс западных государств. Изд-во «Зерцало-М», 2012. 528 с.
8. Крикливец Д.Є. Реалізація засади змагальності під час розгляду скарг слідчим суддею : дис. ... канд. юр. наук : 12.00.09. Львів, 2016. 321 с.
9. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. *Голос України*. 2012.
10. Макаров М.А. Судовий контроль у кримінальному провадженні : монографія. Київ : КНТ, 2016. 403 с.
11. Назаров В.В. Механізм судового захисту прав та свобод людини і громадянина у кримінальному провадженні. *Часопис Київського університету права*. 2009. № 2. С. 240–245.
12. Назаров В.В., Тракало Р.І. Судовий контроль у кримінальному провадженні: теоретичні та практичні аспекти. *Європейські перспективи*. 2014. № 10. С. 89–95. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evpe_2014_10_17
13. Попелюшко В.О. Слідчий суддя у кримінальному провадженні. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Право». 2014. № 1 (9). С. 10–16.
14. Про деякі питання здійснення слідчим суддею суду першої інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження : інформаційний лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ № 223-558/0/4-13 від 5 квітня 2013 р. URL: http://sc.gov.ua/ua/informacijni_listi.htm
15. Про деякі питання порядку застосування запобіжних заходів під час досудового розслідування та судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України : лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 4 квітня 2013 року № 511–550/0/4–13. URL: http://sc.gov.ua/ua/2013_rik.html
16. Удалова Л.Д., Рибалка О.В. Суб'єкти кримінально-процесуального доказування : навч. посіб. Київ : КНТ, 2012. 160 с.
17. Яновська О. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні судового контролю у кримінальному провадженні. *Вісник академії адвокатури України*. 2013. № 2 (27). С. 12–17.

References:

1. Bondiuk A.F. (2015). Zakhyst prav ta svobod liudyny i hromadianyna na dosudovomu slidstvi v svitli dotrymanna slidchym suddeiu osnovopolozhnykh pryntsyypiv [Protection of human and civil rights and freedoms in the pre-trial investigation in the light of the investigative judge's observance of fundamental principles]. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. (Republica Moldova). № 3/1 (13). pp. 96–99. [in Ukrainian].
2. Hovorun D.M. (2013). Aktyvnist slidchoho suddi u zastosuvanni zakhodiv zabezpechennia kryminalnoho provadzhennia yak zasib realizatsii pryntsyypu publichnosti [The activity of the investigating judge in the application of measures to ensure criminal proceedings as a means of implementing the principle of publicity]. *Yurydychnyi chasopys Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav*. № 2. pp. 179-184. [in Ukrainian].

3. Horbachevskiy V.Ia. (2014). Sudovyi kontrol na stadii dosudovoho rozsliduvannya [Judicial control at the stage of pre-trial investigation]. *Pivdenoukrainskyi pravnychyi chasopys*. pp. 243–246. [in Ukrainian].
4. Horelkina K.H. (2013). Osoblyvosti protsesualnoho statusu slidchoho suddi: porivnialnyi analiz [Features of the procedural status of the investigating judge: a comparative analysis]. *Yurydychnyi chasopys Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav*. № 2. pp. 14–19. [in Ukrainian].
5. Horelkina K.H. (2013). Osoblyvosti protsesualnoho statusu slidchoho suddi: porivnialnyi analiz [Features of the procedural status of the investigating judge: a comparative analysis]. *Yurydychnyi chasopys Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav*. № 2. pp. 14–19. [in Ukrainian].
6. Hroshevyi Yu.M. (2006). Piznavalna aktyvnist slidchoho suddi u dokazuvanni pid chas zastosuvannya zapobizhnykh zakhodiv u kryminalnomu provadzhenni [Cognitive activity of the investigating judge in proving during the application of precautionary measures in criminal proceedings]. *Problemy zakonnosti ta obgruntovanosti obranykh zapobizhnykh zakhodiv, ne poviazanykh iz vziattiam pid vartu, i perspektyvy yikh podalshoho rozvytku: materialy mizhnar. nauk.-prakt. konf. (Kharkiv, 22–23 liut. 2006 r.)*. – Kh. ; K. : PP «Serha». – pp. 9–14. [in Ukrainian].
7. Gutchenko K.F. Golovko L.V., Filimonov B.A. (2012). Ugolovnyi protsess zapadnykh gosudarstv [Criminal process of Western states]. Izdvo «Zertcalo-M». 528 p. [in Russian].
8. Kryklyvets D.Ie. (2016). Realizatsiia zasady zmahalnosti pid chas rozghliadu skarh slidchym suddeiu [Implementation of the adversarial principle during the consideration of complaints by the investigating judge]: dys. kand. yur. nauk: 12.00.09; Lviv. 321 p. [in Ukrainian].
9. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy [Criminal Procedure Code of Ukraine]: Zakon Ukrainy vid 13.04.2012. Holos Ukrainy. 2012. [in Ukrainian].
10. Makarov M.A. (2016). Sudovyi kontrol u kryminalnomu provadzhenni [Judicial control in criminal proceedings]: monohrafiia. Kyiv, KNT. 403 p. [in Ukrainian].
11. Nazarov V.V. (2009). Mekhanizm sudovoho zakhystu prav ta svobod liudyny i hromadianyna u kryminalnomu provadzhenni [Mechanism of judicial protection of human and civil rights and freedoms in criminal proceedings]. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava*. № 2. pp. 240–245. [in Ukrainian].
12. Nazarov V.V., Trakalo R.I. (2014). Sudovyi kontrol u kryminalnomu provadzhenni: teoretychni ta praktychni aspekty [Judicial control in criminal proceedings: theoretical and practical aspects]. *Yevropeiski perspektyvy*. № 10. pp. 89–95. [in Ukrainian].
13. Popeliushko V.O. (2014). Slidchyi suddia u kryminalnomu provadzhenni [Investigating judge in criminal proceedings]. *Chasopys Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia»*. Serii «Pravo». № 1 (9). pp. 10–16. [in Ukrainian].
14. Pro deiaki pytannia zdiisnennia slidchym suddeiu sudu pershoi instantsii sudovoho kontroliu za dotrymanniam prav, svobod ta interesiv osib pid chas zastosuvannya zakhodiv zabezpechennia kryminalnoho provadzhennia [On some issues of exercise by the investigating judge of the court of first instance of judicial control over the observance of the rights, freedoms and interests of persons during the application of measures to ensure criminal proceedings]: informatsiinyi lyst Vysshchoho spetsializovanoho sudu Ukrainy z rozghliadu tsyvilnykh i kryminalnykh sprav № 223-558/0/4-13 vid 5 kvitnia 2013 r. URL: http://sc.gov.ua/ua/informacijni_listi.htm [in Ukrainian].
15. Pro deiaki pytannia poriadku zastosuvannya zapobizhnykh zakhodiv pid chas dosudovoho rozsliduvannya ta sudovoho provadzhennia vidpovidno do Kryminalnoho protsesualnoho kodeksu Ukrainy [On some issues of the procedure for applying precautionary measures during pre-trial investigation and court proceedings in accordance with the Criminal Procedure Code of Ukraine]: lyst Vysshchoho spetsializovanoho sudu Ukrainy z rozghliadu tsyvilnykh i kryminalnykh sprav vid 4 kvitnia 2013 roku № 511–550/0/4–13. URL: http://sc.gov.ua/ua/2013_rik.html [in Ukrainian].
16. Udalova L.D. Rybalka O.V. (2012). Subiekty kryminalno-protsesualnoho dokazuvannya [Subjects of criminal procedural evidence]: navch. posib. K.: KNT. 160 p. [in Ukrainian].
17. Ianovska O. (2013). Zastosuvannya praktyky Yevropeiskoho sudu z prav liudyny pry zdiisnenni sudovoho kontroliu u kryminalnomu provadzhenni [Application of the case law of the European Court of Human Rights in the exercise of judicial control in criminal proceedings]. *Visnyk akademii advokatury Ukrainy*. № 2 (27). pp. 12–17. [in Ukrainian].